

Ruuan hinnan nousua liioiteltu

Monet ruuan raaka-aineet ovat kallistuneet rajusti. Suomessa niiden osuus ruuan hinnasta on niin pieni, ettei kovakaan korotus maatalouden tuottajahinnoissa aiheuttaisi suurta nousua ruuan hinnassa.

Perttu Pyykkönen
Tutkimusjohtaja
Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos
perttu.pyykkonen@ptt.fi

Viime kevään ja erityisesti kesän aikana maailmalla virisi vilkas keskustelu ruuan hinnan rajusta noususta. Taustalla oli erityisesti viljan maailmanmarkkinahintojen raju nousu mutta myös kansainväliset arviot ruuan raaka-

ainehintojen pysyvämmästä pitkän aikavälin noususta. Ruuan raaka-aineiden ja erityisesti viljojen hinnat lähtivät selvään nousuun jo vuonna 2006. Nousu on jatkunut tänä vuonna, vieläpä selvästi kiihtyen. Kun vehnätonnin hinta maailmalla oli vielä viime vuoden puolivälin tienoil-la noin 150 dollaria, on se tänä syksynä kivunnut yli 300 dollariin. Hinta on selvästi yli kaksinkertainen pitkäaikaiseen keskiarvoon verrattuna.

Hintapiikki aiheutuu pääosin sääoloista johtuvista tilapäisistä tekijöistä sekä edelleen tiukentuvasta varastotilanteesta. Monissa tärkeissä vehnäntuottajamaissa, esimerkiksi Australiassa, sato on ollut hyvin heikko jo toisena vuonna peräkkäin. Australiaa ja Mustanmeren aluetta on vaivannut kuivuus, ja kesän runsaat sateet Euroopassa, etenkin Ranskassa ja Saksassa, ovat olleet lähtölaukuksia hinnannousulle. Vehnävarastot ovat myös pienentyneet jo vuosia. Kun vielä vuosituhannen vaihteessa vehnää oli varastossa noin 100 päivän kulutusta vastaavasti, riittävät varastot tällä hetkellä enää alle 50 päivän kulutukseen. Hintojen odotetaan kuitenkin laskevan ensi vuonna. Jos sääolot ovat normaalit, niin tarjonta kasvaa. Tarjontaa lisää myös se, että EU:ssa luovutaan kesannointivoitteen ainakin tilapäisesti.

Viljojen hintojen nousun vanavedessä myös kotieläintuotteiden hinnat ovat nousseet yhtäältä tuotantokustannusten nousun takia ja toisaalta kulutuskysynnän kasvun myötä. Maitotuotteiden kysyntä maailmalla on kasvanut Aasian kehittyvien talouksien ja Venäjän talouskasvun seurauksena. Samaan aikaan Australian kuivuus pienentää tarjontaa maailman maitomarkkinoilla. Kun mai-

Kirjoittaja kiittää Hanna Karikalliota ja Tapani Yrjölää arvokkaasta avusta.

Ruuan raaka-aineiden hintapiikki johtuu tilapäisistä tekijöistä.

donuottajien rehukustannukset niin ikään nousevat viljan hintojen kohotessa, paine hintojen nostamiseen kasvaa koko ajan. Niinpä maitotuotteiden hinnat ovat nousseet viimeisen vuoden aikana rajusti. Kauppa on käynyt hyvin, ja EU:n voin interventiovarastot ovat tyhjät ensimmäistä kertaa yli 40 vuoteen. Viennitukea ei makseta, eikä sitä tarvitaakaan. Voin maailmanmarkkinahinta on tällä hetkellä liki kolminkertainen viiden vuoden takaiseen pohjalukemaan verrattuna. Myös juustojen ja varsinkin maitojauheiden hinnat ovat nousseet.

Raaka-aineiden kysynnässä on nähtävissä pysyvääkin nousua

Hintojen nousun taustalla on kuitenkin myös kaksi pysyvämpää tekijää. Ensimmäinen lisääntynyt bioenergiakysyntä on vaikuttanut maailman viljamarkkinoihin. Toiseksi tulotason nousu erityisesti Aasian maiden kehittyvissä talouksissa muuttaa ihmisten ruokavaliota näissä maissa. Liha- ja maitotuotteiden kysyntä kasvaa, ja niiden tuottaminen kasvattaa rehuviljan kysyntää.

USA:ssa bioetanolia tehdään pääasiassa maissista, Brasiliassa sokerista ja Euroopassa vehnästä. Biodieselä puolestaan tehdään palmuöljystä ja öljykasveista. Bioetanoli on maailmalla selvästi yleisempi biopolttoaine kuin biodiesel, vaikka EU:ssa biodiesel onkin merkittävässä roolissa. Kun bioetanolin kysyn-

tä on kasvanut, maissin viljelyala on esimerkiksi USA:ssa kasvanut. Vastaavasti soijan viljely on vähentynyt. Kun soija on maailman tärkeimpiä valkuisrehuja karjankasvatuksessa, on sen hinta noussut kysynnän kasvaessa.

Tämänvuotisen ruuanhintakeskustelun taustalla on ollut myös kaksi pitkän aikavälin arviota raaka-ainehintojen kehityksestä. Toisen niistä on laatinut OECD yhteistyössä FAO:n kanssa ja toisen amerikkalainen tutkimuslaitos FAPRI (The Food and Agricultural Policy Research Institute) (ks. MAP-Brief 2007). Arvioita tehdessään ennustajilla ei vielä ollut tiedossa tämän syksyn kovin hintapiikki, mutta pitkän aikavälin ennusteeseen se tuskin olisi vaikuttanut. Pitkän aikavälin tilanne on kuitenkin sikäli muuttunut, että OECD-FAO on tarkistanut hinta-arviotaan selvästi ylöspäin vuoden takaiseen ennusteeseensa verrattuna.

OECD-FAO arvioi vehnän hinnan olevan seuraavalla kymmenvuotiskaudella (2006–2015) keskimäärin noin 40 % korkeammalla tasolla kuin edellisellä kymmenvuotiskaudella (1996–2005), kun FAPRI:n vastaava arvio on noin 30 %. Käytännössä se tarkoittaisi vehnän hinnan vakiintumista selvästi yli 180 dollariin tonnilta. Maitotuotteiden hintojen arvioidaan samoin olevan alkavalla kymmenvuotiskaudella 30–40 % korkeammalla tasolla. Lihan hintojen nousun molemmat ennustajat arvioivat kuitenkin olevan selvästi vähäisempää, eli vain runsaat 10 % siipikarjanlihaa lukuun ot-

tamatta, jossa nousuprosentin arvioidaan olevan yli 20 %.

Ruuan maailmanmarkkinat toistaiseksi ohuet

Kansainvälisiä hintoja tarkasteltaessa täytyy kuitenkin ottaa huomioon se, että maailmanmarkkinat ovat hyvin ohuet. Suurin osa maailmassa tuotetusta ruuasta myös kulutetaan samassa maassa. Suurimmasta osasta tuotteista vientiin menee alle 20 % koko tuotannosta (kuvio 1). Erityisesti kotieläintuotteiden kauppa on kuitenkin parin viime vuosikymmenen aikana lisääntynyt sekä absoluuttisesti että suhteessa tuotantoon. Sekä OECD-FAO että FAPRI arvioivat kaupan myös lisääntyvän.

Vaikka kansainvälisen kaupan vapautumiseen tähtäävät WTO-neuvottelut ovat tällä hetkellä enemmän tai vähemmän jumissa, kaupan edelleen vapautuminen on jollakin aikavälillä väistämätöntä. Kaupan kasvu tarkoittaa myös sitä, että hintavaihtelu todennäköisesti vähenee ja maailmankaupasta aikaisempaa selvästi pienempi osa on ylijäämien vientiä.

Kaupan kasvun ohella toinen selvästi havaittava trendi on ollut kaupan suuntautuminen entistä jalostetumpiin tuotteisiin (OECD-FAO). Bulkkituotteiden (mm. viljan ja kahvin) kauppa on kasvanut viimeisen 20 vuoden aikana noin 70 %, "puolivalmisteiden" (esim. kasviöljyjen) 200 % mutta "valmiin" ruuan (mm. alkoholin ja lihatuotteiden) peräti 350 %.

EU:n maatalouspolitiikkaa on muutettu koko ajan kaupan vapauttamista palvelemaan suuntaan. Esimerkiksi aiemmin tuotantoon sidottu tuki on pääosin irrotettu tuotannosta, ja tuottajahintataso on lähestynyt maailmanmarkkinahintoja. Viljan hinnat ovatkin tällä hetkellä maailmanmarkkinatasolla. Myös kotieläintuotteiden hintataso on jo lähellä maailmanmarkkinahintoja.

Raaka-aineen osuus ruuan hinnasta pieni Suomessa

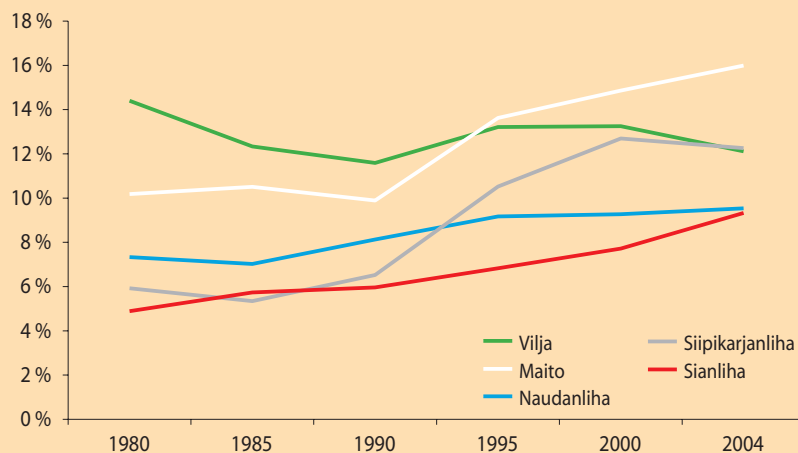
Keskustelu ruuan hinnan noususta käytiin pitkälti raaka-aineiden hintojen nousun siivittämänä. Ruuan hintaan vaikuttaa kuitenkin moni muu tekijä paljon enemmän kuin raaka-aineen hinta. Eri-tyisesti kehittyneissä teollisuusmaissa,

joissa tulotaso on korkea ja kaupassa myytävä ruoka pitkälle jalostettua, raaka-aineen hinnalla on varsin pieni merkitys ruuan hinnassa. Täysin tarkkaa arviota eri tekijöiden vaikutuksesta ruuan hintaan ja elintarvikeketjun eri osapuolten saamasta osuudesta on mahdotonta tehdä tilastotietojen puutteellisuuden vuoksi. Seuraavassa on kuitenkin tehty suuntaa antava arvio maatalouden, elintarvikeiteollisuuden, kaupan ja ravintoloiden, tuonnin (ml. sekä teollisuuden raaka-ainetuonti että kaupan tuonti) ja valtion (verot) osuudesta suomalaisten ruuan kulutusmenoista (kuvio 2).

Tämän vertailun perusteella suomalaisen maatalousraaka-aineen osuus kaupassa myytävän ruuan arvosta on nykyään enää noin 13 %. Kun raaka-aineen osuus on näin pieni, ei tuottajahintojen huomattavankaan nousun vaikutus ole kovin suuri. Eniten maailmalla on puhuttanut viljan hinnan nousu. Suomessa sen vaikutus elintarvikkeiden hintoihin on kuitenkin varsin pieni, koska leivän hinnasta viljaraaka-aineen osuus on vain noin 5 %. Niinpä viljan hinnan kaksinkertaistuminen aiheuttaisi vain noin viiden prosentin korotuspaineen lopputuotteeseen kokonaan läpi ketjun siirtyessään. Suomessa viljan tuottajahintataso on seurannut maailmanmarkkinahintojen kehitystä, mutta tämän syksyn hintapiikissäkin vehnän hinta ei vielä ole edes kaksinkertaistunut. PTT:n arvio ensi syksyn viljan hinnoista on selvästi tämäsyyksisiä hintoja alempi, joten pelkästään viljan hinnan nousulla ei voida perustella kovin suuria korotuksia. Viljan hinnan nousu lisää kotieläintuotannon rehukustannusta ja aiheuttaa siten kustannuspainetta myös kotieläintuotteiden hintoihin. Kotieläintuotteissa tuottajahintojen nousu lienee kuitenkin enimmilläänkin runsaat 10 %.

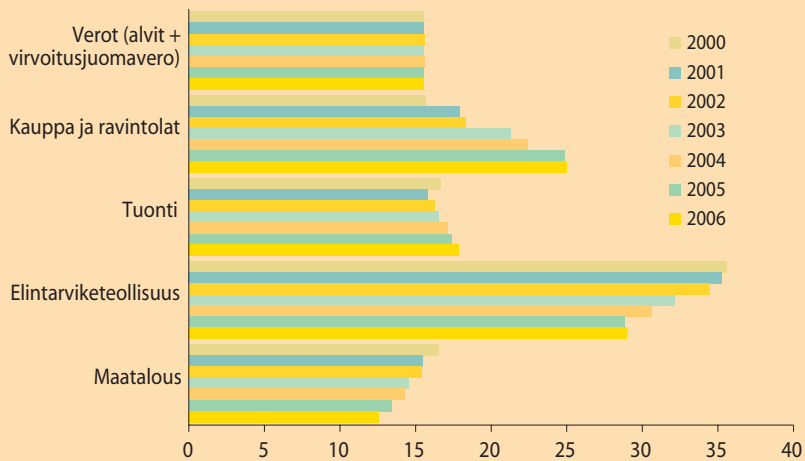
Tämän syksyn suhdannekuvassaan PTT arvioi ruuan hinnan nousevan vuonna 2008 Suomessa noin 3,5 %. Tämä on paljon vähemmän kuin julkisuudessa ol-

Kuvio 1. Maailmankaupan osuus tuotannosta eräillä maataloustuotteilla.

Lähde: FAO.

Kuvio 2. Elintarvikeketjun eri osien osuus ruuan hinnasta.*

Lähteet: Tilastokeskus, Tulli, MTT taloustutkimus, Elintarvike-teollisuusliitto ja Suomen Hotelli- ja Ravintolahenkilökunnan Liitto, kirjoittajan omat laskelmat.

*Tarkasteluun on otettu mukaan sekä kaupassa että ravintoloissa (ml. ateriapalvelut) myytävä ruoka, mutta alkoholijuomat on jätetty ulkopuolelle. Teollisuuden osuutta määritettäessä on alkoholin lisäksi jätetty tarkastelun ulkopuolelle rehujen valmistus ja vienti. Tämä on otettu huomioon samassa suhteessa myös maatalousperäisten raaka-aineiden käytössä. Tuonnista 75 % on arvioitu kaupan ja 25 % teollisuuden tuonniksi.

leet arviot jopa 20 prosentin hintojen noususta.¹ Hinta-arvion taustalla on juuri edellä tehty arvio raaka-aineen hintojen pienestä osuudesta. Vaikka maatalouden tuottajahinnat nousevat Suomessakin maailmanmarkkinoiden myötä, eivät ne kovin paljoa nopeuta ruuan hinnan nousua. Lisäksi muutamien tuotteiden (mm. tuontivihannesten) hinnat ovat tänä vuonna olleet varsin korkealla sääolojen takia, joten niiden hintojen odotetaan mielummin laskevan ensi vuonna.

Kauppa pystynyt siirtämään kustannusten nousunsa ruuan hintaan

Merkille pantavaa kuviossa 2 on myös se, että kauppojen ja ravintoloiden osuus ruuan kulutusmenoista on kasvanut koko 2000-luvun ajan. Osa tästä selittyy sil-

lä, että ravintolasyöminen on kasvanut jonkin verran kotona syömistä nopeammin. Ravintolamenot ovat kasvaneet vuodesta 2000 vuoteen 2006 noin kolmanneksen ja muut ruokamenot runsaan viidenneksen. Ravintolasyöminen osuus on kuitenkin vain noin 20 % kaikista ruokamenoista, joten myös kauppa on selvästi kasvattanut osuuttaan kuluttajien ruokamenoista.

Pääosa osuuden kasvusta selittyy kuitenkin sillä, että kauppa on pystynyt pitämään teollisuudelle maksamansa hinnat niin alhaisina, että ruuan hintaa ei ole tarvinnut nostaa kahdeksaa prosenttia enempää, ja silti kauppa on saanut markkinoilta niin paljon lisää tuloja, että on pystynyt kattamaan omat kustannusnousunsa.

Kaupan kustannuksiin vaikuttaa palkkamenojen nousu, joka ilman tuottavuuskehitystä olisi ollut suunnilleen yleinen ansiotason nousun mukainen eli lähes 30 % em. tarkastelujaksolla. Palk-

kuskustannukset ovat kuitenkin varsin pieni osa kaupan kokonaiskustannuksista, sillä ylivoimaisesti suurin erä on tarvaranhankintakulut eli myytävän ruuan ostot teollisuudelta (kotimaiselta ja ulkomaiselta). Kuvion 2 perusteella tehdyn arvion mukaan niiden osuus kaupan ja ravintolaruuan kustannuksista on nykyisin keskimäärin 70 %. Kaupoilla osuus on jonkin verran suurempi.

Kaupan teollisuudelle maksamat hinnat ovat kuitenkin nousseet hyvin vähän vuodesta 2000 vuoteen 2006. Tämän voi päätellä siitä, että elintarvike-teollisuuden bruttoarvo on kasvanut vain noin 13 %, vaikka tuotantomäärä on kasvanut noin 10 %. Näin laskien hinnan nousu jää alle kolmeen prosenttiin, ja tässä ei vielä ole otettu huomioon jalostusasteen nousua.

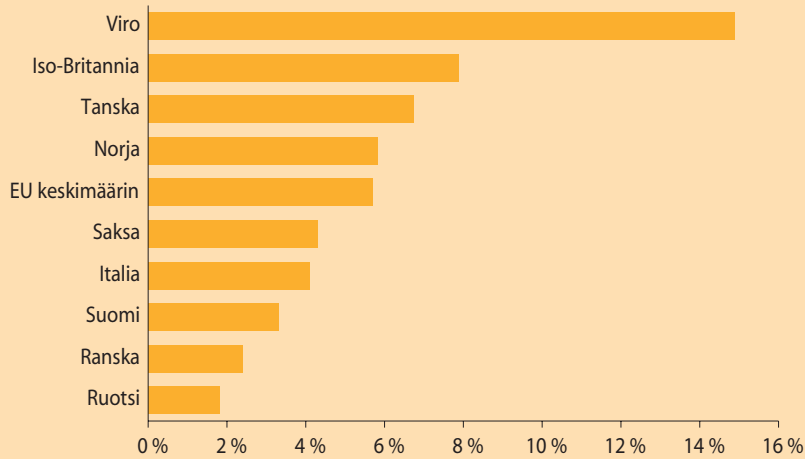
Elintarvike-teollisuus ja maatalous tiukoilla

Elintarvike-teollisuus sen sijaan ei ole saanut kustannusten nousuilleen vastinetta (lisää hintaa) markkinoilta, vaan se on joutunut pärjäämään pelkällä tuottavuuden kasvulla. Teollisuuden kustannuksista yli 70 % muodostuu muista kuin maatalousraaka-aineen hankinnoista. Näiden muiden kustannuserien hintoihin teollisuus ei pysty kovin paljoa vaikuttamaan. Kun teollisuus ei ole saanut nostettua myyntihintojaan, ainoa joustava erä on ollut maatalouden tuottajahinnat. Maatalouden tuottajahinnat eivät olekaan nousseet kuin yhden prosentin verran koko tarkastelujakson aikana.

Osittain tuottajahintojen alhaisuutta selittävät EU:n maatalouspolitiikan muutokset, joilla interventiohintoja on alennettu. Hintojen laskua on korvattu suorilla tukilla korottamalla. Tuet eivät kuitenkaan ole nousseet niin paljoa, että niillä olisi pystytty korvaamaan maatalouden kustannusten nousu. Maatalou-

¹ Ks. esim. Helsingin Sanomat 13.9.2007.

Kuvio 3. Ruuan hinnan nousu 7/2004-7/2007.

Lähde: Eurostat.

den panoshinnat ovat nousseet vuosina 2000–2006 yhteensä noin 14 %. Maatalouden tulo- ja kannattavuuskehitys onkin rakennekehityksen aikaansaamasta tuottavuuden noususta (ks. Lehtonen ja Pyykkönen 2005) huolimatta ollut varsin heikko. Myös teollisuudessa rakennekehitys on ollut voimakasta. Rakenneraionalisointien ja yrityskauppojen lisäksi teollisuus on vahvasti kansainvälistynyt erityisesti Itämeren alueelle (Virolainen ym. 2007).

Kauppa näyttää siis onnistuneen neuvotteluissaan tavarantoimittajien kanssa varsin hyvin. Kaupan asema ketjussa on meillä hyvin vahva. Kauppa on hyvin keskittynyt, sillä alalla on vain kaksi isoa toimijaa. Tavarantoimittajia on useita, ja myös tuonnin mahdollisuus lisää kilpailua. Myös kansainvälisen vertailun perusteella näyttää siltä, että Suomen elintarviketeollisuus ja maatalous ovat pärjänneet montaa muuta maata heikommin suhteessa kauppaan (ks. Huovari ja Jalava 2007). Tämä on tietysti ollut kuluttajan etu, sillä useisiin muihin EU-maihin verrattuna ruuan hinnan nousu on Suomessa ollut varsin hidasta (kuvio 3). Suomessa se on ollut myös selvästi muuta inflaatiota hitaampaa.

Köyhissä maissa hinnan nousu tuntuu paljon enemmän

Ruuan raaka-ainehintojen nousu ei tunnu Suomessa kuluttajien kukkarossa kovin paljoo senkään takia, että ruokamenojen osuus kaikista kulutusmenoista on varsin pieni. Tulotason noustessa ruuan kulutusmenojen osuus on pienentynyt Suomessa koko ajan ja on enää noin 13 % kaikista kulutusmenoista. Ti-

lanne on hyvin samantapainen kaikissa teollistuneissa länsimaissa (kuvio 4). Käytännössä siis suomalaisten kuluttajien kulutusmenoista menee ruuan raaka-ainehankintaan vain noin 2 %.

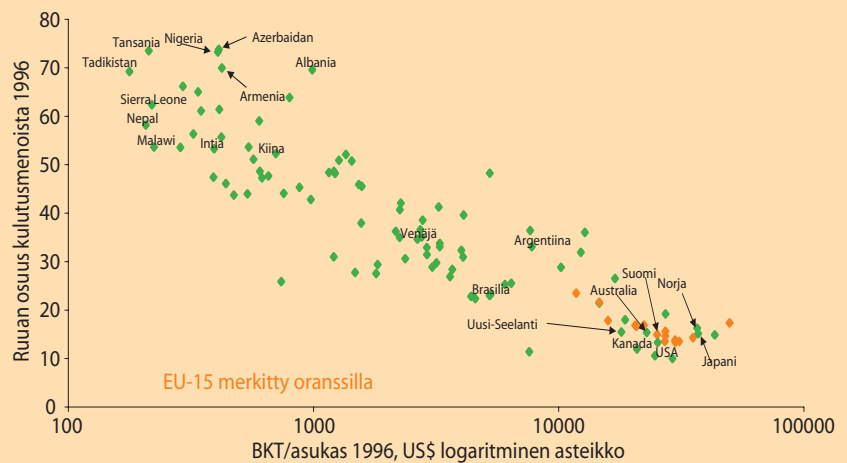
Tilanne on täysin toinen kehitysmaissa, joissa ruuasta on usein jopa pulaa ja ruokamenojen osuus kulutusmenoista edelleenkin selvästi yli puolet. Kun maailman väestöstä suurin osa (noin 80 %) asuu edelleen kehitysmaiksi luokitelluissa maissa, on huoli ruuan hintojen noususta hyvin aiheellinen.² Monet kehitysmaat ovat myös suuria ruuan tuojia, jolloin maailmanmarkkinahintojen nousu näkyy välittömästi ruuan hinnassa. Lisäksi kehitysmaiden haavoittuvuutta raaka-ainehintojen nousulle lisää se, että ruuan jalostusaste on alhainen ja viljapohjaisen ruuan kulutusosuus suuri.

Miten käy ruuan hinnan pitkällä aikavälillä?

Yksi meillekin levinnyt teesi kansainvälisestä ruokakeskustelusta on ollut: "halvan ruuan aika ohi". Suomalaisesta

² Ks. esim. *Financial Times* 24.10.2007.

Kuvio 4. Ruokamenojen osuus kulutusmenoista ja BKT/asukas vuonna 1996.

Lähteet: USDA, IMF.

näkökulmasta tilanne näyttäytyy aivan toisenlaisena kuin kehitysmaiden näkökulmasta. Ruuan hinta ei nouse meillä läheskään yhtä paljon kuin meitä köyhemmissä maissa, eikä ruuan hinnan nousun merkitys kuluttajille ole yhtä iso asia. Ruuan hinnan muutokset eivät ole kovin nopeita eivätkä yhtäkkisiä. Ruuan hinta ei voi meillä siten myöskään aiheuttaa mitään yhteiskunnallisia paineita, eikä minkäänlaisia toimenpiteitä valtiovaltalta kuten esimerkiksi Venäjällä. Siellähän on asetettu sekä vientituloja että hintarajoituksia elintarvikkeille, jotta inflaatio ei kiihtyisi.

Artikkelin alussa mainittuja pitkän aikavälin arvioita voidaan peilata myös muita ruuan hintaan vaikuttavia tekijöitä vasten. Ruuan hintakeskustelussa on "kauhisteltu" raaka-aineiden 30–40 prosentin hinnan nousuja. Jos sen ajatellaan tapahtuvan vaikkapa kymmenen vuoden kuluessa, kuten ennusteissa on arvioitu, vastaisi se noin kolmen prosentin vuotuista nousua. Se olisi siten suunnilleen samaa suuruusluokkaa kuin yleisen ansiotason nousu on Suomessa ollut.

Se, onko ruoka halpaa vai kallista, on hyvin suhteellinen käsite. Suomessa ruuan hinta on noussut EU-jäsenyyden aiheuttamaa kertaluontoista muutosta lukuun ottamatta suunnilleen yleistä inflaatiota vastaavasti. Muualla maailmassa ja erityisesti köyhissä maissa tilanne on sen sijaan pitkään ollut se, että ruuan hinta on noussut selvästi muuta inflaatiovauhtia hitaammin. Nyt tilanne on ainakin väliaikaisesti muuttunut.

Pitkällä aikavälillä mahdollisuudet siihen, että ruuan osuus ihmisten kulumenoista alenisi raaka-ainehintojen noususta huolimatta, ovat kuitenkin talouskasvun myötä olemassa. Tällöin myös ruuan hinnan merkitys inflaatiovauhdille vähenee. Suurista talouksista Intia, Kiina ja myös Brasilia ovat jo hyvää vauhtia matkalla tilanteeseen, jossa ruuan hinnan merkitys kehittyneiden teollisuusmaiden tapaan on pieni. ■

Perttu Pyykkönen arvioi, että ruuan hinnan nousu kiihtyy Suomessakin, mutta se pysyy silti varsin maltillisena.

KIRJALLISUUS

Huovari, J. & Jalava, J. (2007), Kansainvälinen ja vertaileva näkökulma Suomen tuottavuuskehitykseen, PTT Työpapereita 96.
 Lehtonen, H. & Pyykkönen, P. (2005), Maatalouden rakennekehitysnäkymät vuoteen 2013, PTT Työpapereita 78.
 MAP-Brief (2007), Monitoring Agri-Trade Policy, July 2007, European Commission.
 Suhdannekuva (2007), PTT-katsaus 3/2007.
 Virolainen, M. & Yrjölä, T. & Pyykkönen, P. (2007), Elintarviketeollisuus hakee kasvua ja kannattavuutta Itämeren alueelta, PTT-katsaus 2/2007.